

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเพื่อวางระบบติดตามและประเมินผลการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อ
ปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนวัดแหลมบ่อท่อ ตำบลเกาะใหญ่ จังหวัดสงขลา ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษา
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาครู
3. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกับการปฏิรูปการศึกษา
4. การวิจัยในชั้นเรียน
 - 3.1 ความหมายของการวิจัยในชั้นเรียน
 - 3.2 ความสำคัญของการวิจัยในชั้นเรียน
 - 3.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัยในชั้นเรียน
 - 3.4 ประโยชน์ของการวิจัยในชั้นเรียน
 - 3.5 รูปแบบของการวิจัยในชั้นเรียน
 - 3.6 ขั้นตอนการวิจัยในชั้นเรียน
5. แนวคิดเกี่ยวกับการติดตามและประเมินผล
 - 5.1 ความหมายการติดตาม ประเมินผล
 - 5.2 ประโยชน์ของการติดตามและประเมินผล

1. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหรือ PAR (Participatory Action Research) ถือ
กำเนิดจากการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีการปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาจากลักษณะบัญชา
การจากเบื้องบน (Top-down Approach) มาเป็นลักษณะการเริ่มงานจากล่างขึ้นบน (Bottom – up
Approach) มุ่งที่จะแก้ปัญหาที่ตรงต่อความเป็นจริงของชุมชน ปัจจุบันมีการนำเทคนิคการวิจัยแบบ PAR
มาประยุกต์ใช้ในหลายวงการ เป็นการวิจัยที่พยายามศึกษาชุมชนโดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษา
หาแนวทางในการแก้ปัญหาวางแผนดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหา ปฏิบัติการตามแผน และติดตามประเมินผล
ซึ่งในการวิจัยทุกขั้นตอนชาวบ้านหรือสมาชิกของชุมชนนั้น ๆ ต้องมีส่วนร่วมด้วย “ฐานคิด” ที่สำคัญ
ของ PAR อยู่ที่การพัฒนาและวิจัย เป้าหมายของ PAR คือ การพัฒนาคน เป็นกระบวนการที่สร้าง
คนเพื่อไปสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ให้มีแรงปะทะกับความเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงจากภายนอก

และสามารถปรับตัวและเลือกเส้นทางการพัฒนาได้อย่างชาญฉลาดต่อไป (อมรวิรัช นาคทรพร และดวงแก้ว จันท์สระแก้ว, 2541 อ้างถึงใน พิทักษ์ ทวีสุข, 2542 : 19-23)

การวิจัยแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการของการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบในสถานการณ์ที่ผู้ประสบปัญหาในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้มีส่วนร่วมกับนักวิจัยที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาแล้ว ในการตัดสินใจในประเด็นที่จะค้นคว้าในการเลือกและวิเคราะห์ข้อมูล และในการดำเนินการเพื่อจัดการพัฒนาหรือแก้ไขสถานการณ์อันเป็นปัญหานั้น ข้อมูลสมมติฐานหลักหรือหลักการที่นักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมให้ความสำคัญ คือ หลักการประชาธิปไตยในการสร้างและใช้ความรู้ หลักความยุติธรรมในการใช้ผลิตผลและความรู้ที่ได้จากงานวิจัย หลักความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในชุมชนและธรรมชาติ ความซาบซึ้งในความสามารถของคนที่จะคิดและเปลี่ยนแปลง (ไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น) ความมั่นคง แน่วแน่ ในหลักการเปลี่ยนแปลงชนิดไม่ใช้ความรุนแรง โดยมุ่งเน้นให้มีการปฏิบัติแก้ปัญหาผู้มีส่วนร่วมมีบทบาททุกขั้นตอน และวิธีการของงานวิจัยสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการและจุดเน้นของงานวิจัยได้ (Deshler and Evert 1995 ; อ้างถึงในเลิศศักดิ์ ชุมนุม 2540 : 31 – 33)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาครู

การวิจัยเพื่อวางระบบการติดตามและประเมินผลการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อปฏิรูปการเรียนรู้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำเป็นต้องอาศัยหลักแนวคิดในการพัฒนาครูเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติกิจกรรมในการพัฒนาครูเชิงทดลอง แล้วหากระบวนการติดตามประเมินผลจากกิจกรรมเชิงทดลองดังกล่าว ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาครูซึ่งมีสาระสำคัญในเรื่องต่อไปนี้

2.1 รูปแบบการพัฒนาครู

ฮิกกินและลีท (Higgins and Leat, 2001) ได้พัฒนารูปแบบ (Model) การพัฒนาครูจากแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน ได้สรุปเป็นรูปแบบการพัฒนาครูสี่มิติ ดังนี้

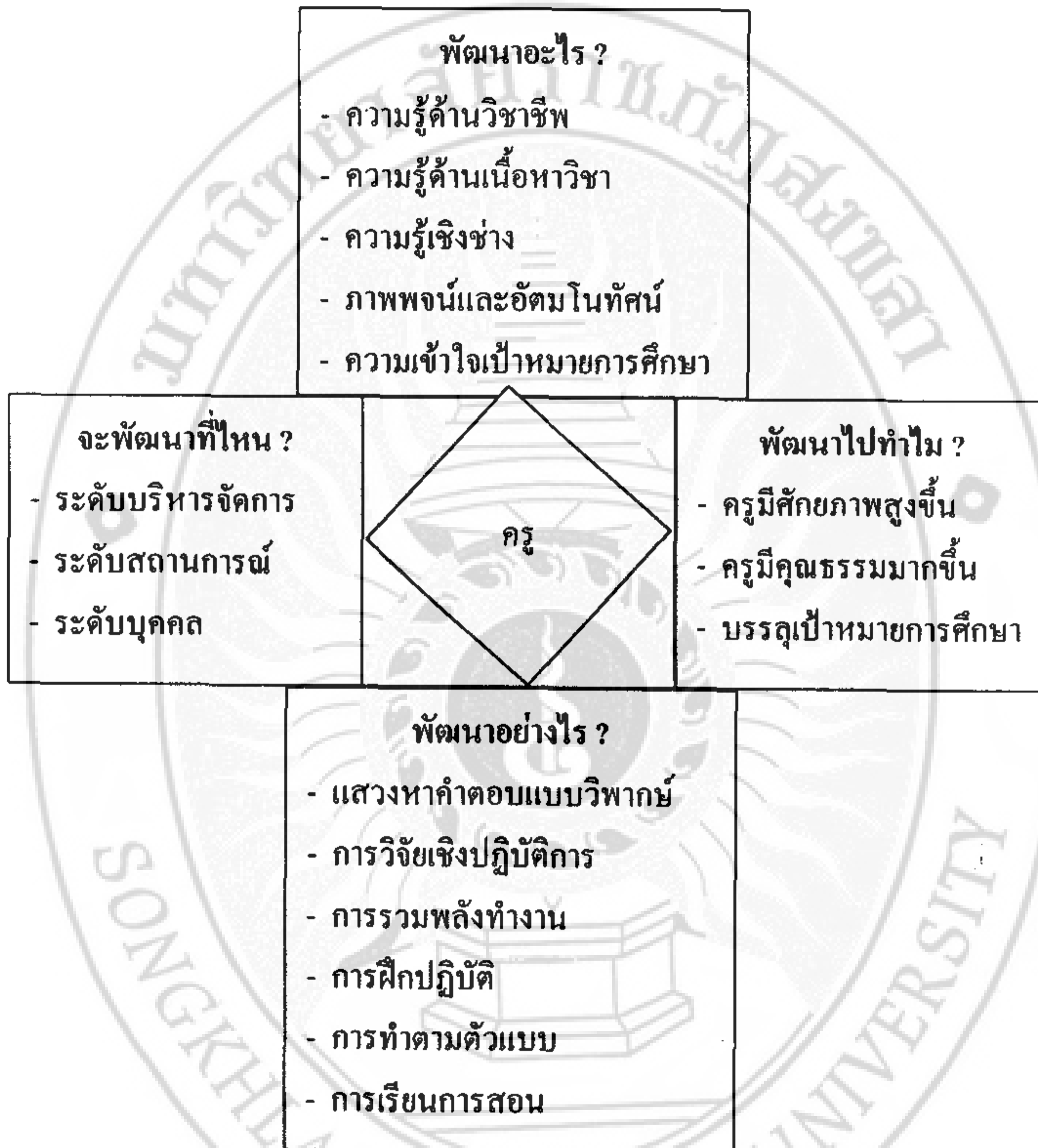
มิติแรก คือ มิติของสิ่งที่จะพัฒนาให้เกิดกับตัวครู หรือพัฒนาอะไร (What) ซึ่งมีสิ่งที่ต้องพัฒนาหลายอย่าง เช่น ความรู้ในวิชาชีพครู ความรู้ด้านเนื้อหาวิชา ความรู้เชิงช่าง (หรือการปฏิบัติ) ภาพพจน์และอัตรานทัศน์ ความเข้าใจ เป้าหมายของการศึกษา เป็นต้น

มิติที่สอง เป็นการบรรยายว่า การพัฒนาครูทำอย่างไร (how) ซึ่งวิธีการอาจประกอบด้วย การแสวงหาคำตอบแบบวิพากษ์ การวิจัยปฏิบัติการ การรวมพลังทำงาน การฝึกปฏิบัติการทำตามตัวแบบ การเรียนการสอน ฯลฯ เป็นต้น

มิติที่สาม เพื่ออธิบายว่าทำไม (Why) ซึ่งคำตอบก็คือ ทำให้ครูมีศักยภาพการทำงานสูงขึ้น ครูมีคุณธรรมเพิ่มขึ้นและทำให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษา

มิติที่สี่ เพื่ออธิบายว่าพัฒนาที่ไหน (Where) หมายถึงระดับของการพัฒนาจะเน้นไปสู่ในระดับใด เช่น ระดับการบริหารจัดการ ระดับบุคคล หรือระดับสถานการณ์ เป็นต้น

จากรูปแบบการพัฒนาคู 4 มิติ ดังกล่าว นางลักษณ์ วิรัชชัย (2544 : 67) ได้นำมาปรับปรุงให้เห็นเป็นภาพชัดเจนขึ้น ตามที่ปรากฏในแผนภูมิต่อไปนี้

ภาพที่ 1 โมเดลการพัฒนาคูสี่มิติ
ที่มา : นางลักษณ์ วิรัชชัย (2544 : 67)

2.2 กิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาครูประจำการ

ในการพัฒนาครูประจำการนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาได้แสดงความคิดเห็นต่อ ยุทธศาสตร์การพัฒนาครู ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาครูประจำการไว้มาก โดยมีแนวคิดและหลักการ ที่สำคัญ เช่น ครูประจำการต้องมีคุณภาพ มาตรฐานวิชาชีพขั้นสูงและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ครูประจำการต้องมีวัฒนธรรมและจิตวิญญาณพิเศษ เก่ง สู้อุปถัมภ์ มุ่งประโยชน์สังคมเป็นหลัก และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก ต้องพัฒนาครูประจำการให้เข้าใจโจทย์ของวิชาชีพครู และ ต้องพัฒนาสถานปฏิบัติการของครูประจำการให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้สำหรับกิจกรรมที่ใช้ใน การพัฒนาครูประจำการ ควรออกแบบกิจกรรมที่เน้นผลลัพธ์ (Outcome) ในการปฏิรูปการศึกษา อย่างแท้จริง โดยมีแนวทางดังนี้ (พฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์ และคณะ, 2544 : 39)

2.2.1 จัดหลักสูตรการเรียนรู้โดยใช้สื่อประสมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษา เรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องในสถานปฏิบัติงาน

2.2.2 จัดโครงการอบรมเทคนิควิธีสอน แนวปฏิรูปแบบเข้ม และมีการติดตามผลการ นำไปปฏิบัติงานจริง

2.2.3 จัดโครงการวิจัยและพัฒนา (R&D) เพื่อปฏิรูปการจัดการศึกษาหรือปฏิรูปการ เรียนรู้ร่วมกับครูและบุคลากรในสถานศึกษา

2.2.4 จัดโครงการพัฒนาผู้นำทางการศึกษาตามแนวปฏิรูปการศึกษา

2.3 ตัวบ่งชี้ผลการพัฒนาครู

การที่จะทราบว่าการติดตามประเมินผลการพัฒนาครูเป็นอย่างไรนั้น จำเป็นต้องกำหนด ตัวบ่งชี้ให้ชัดเจน ในที่นี้จะกล่าวถึงตัวบ่งชี้ว่า ผลการพัฒนาครูเกิดอะไรกับตัวครูบ้างและส่งผลต่อ ผู้เรียนอย่างไรบ้าง จากที่รวบรวมได้มีรายละเอียดดังนี้

2.3.1 ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับตัวครูที่ได้รับการพัฒนา ประกอบด้วย รายการที่สำคัญดังนี้ (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2545 : 71 – 72)

- 1) ครูมีการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง
- 2) มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนร่วมงาน มีการจัดตั้งกลุ่มทำงานร่วมกันเป็น ทีมเพื่อพัฒนาตนเอง
- 3) การเป็นพี่เลี้ยงแบบกัลยาณมิตรนิเทศ
- 4) การวิพากษ์ให้ข้อเสนอแนะแบบสร้างสรรค์แก่เพื่อนร่วมงาน
- 5) การแก้ไขปรับปรุงงานด้วยวิธีการวิจัยปฏิบัติการ
- 6) การร่วมประชุมอบรมสัมมนา และการเป็นวิทยากรในการประชุมอบรม สัมมนา
- 7) ครูได้รับความรู้จากการอบรม และมีความพึงพอใจ

2.3.2 ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับกระบวนการสอนของครูที่ผ่านการพัฒนาแล้ว ประกอบด้วยรายการต่อไปนี้ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2543)

- 1) ครูเตรียมการสอนทั้งเนื้อหาและวิธีการที่ผสมผสานภูมิปัญญาไทยและความรู้สากล
- 2) ครูจัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ปลูกเร้าใจ
- 3) ครูเอาใจใส่ เข้าใจนักเรียนรายบุคคลและแสดงความเมตตานักเรียนอย่างทั่วถึง
- 4) ครูจัดกิจกรรมและสถานการณ์ให้นักเรียนได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์
- 5) ครูส่งเสริมให้นักเรียนฝึกคิด ฝึกทำ ฝึกปรับปรุงตนเอง
- 6) ครูส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม สังเกตส่วนตัว ส่วนเสีย และปรับปรุงส่วนดีของนักเรียน
- 7) ครูใช้สื่อการสอนเพื่อฝึกคิด แก้ปัญหา และค้นพบความรู้
- 8) ครูใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย และเชื่อมโยงประสบการณ์กับชีวิตจริง โดยร่วมมือกับชุมชน
- 9) ครูปลูกฝังระเบียบวินัย ค่านิยม และคุณธรรมตามวิถีวัฒนธรรมไทย
- 10) ครูประเมินตนเอง สังเกต และประเมินพัฒนาการของนักเรียนอยู่เสมอ

2.3.3 ตัวบ่งชี้กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ในที่นี้หมายถึงนักเรียนที่ได้รับการสอนจากครูที่ผ่านการพัฒนาแล้วมีรายการที่สำคัญดังต่อไปนี้ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2543)

- 1) นักเรียนมีประสบการณ์ตรง
- 2) นักเรียนค้นพบความถนัดและวิธีการของตนเอง
- 3) นักเรียนเกิดจิตสำนึก และคุณธรรม
- 4) นักเรียนฝึกคิดหลายวิธีสร้างสรรค์จินตนาการและแสดงออกได้อย่างชัดเจน มีเหตุผล
- 5) นักเรียนได้รับการเสริมแรงให้หาวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองและแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่ม
- 6) นักเรียนได้ฝึกค้นคว้า รวบรวมข้อมูล สร้างสรรค์ความรู้จากแหล่งวิชาการ ในโรงเรียนและชุมชน
- 7) นักเรียนสนใจ ใฝ่รู้ มีส่วนร่วม อย่างมีความสุข
- 8) นักเรียนฝึกระเบียบ วินัย รับผิดชอบการทำงานจนสำเร็จ
- 9) นักเรียนฝึกประเมินผลงาน ฝึกประเมินตนเอง และยอมรับผู้อื่น

สำหรับแนวคิดในการพัฒนาครูครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้มีการจัดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ การทำวิจัยในชั้นเรียนในกับครูทั้งโรงเรียน เพื่อให้ครูมีความมั่นใจในการทำวิจัยในชั้นเรียน เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาผู้เรียนอีกทั้งเป็นการพัฒนาทักษะในการวิจัยของตัวครูด้วย

3. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกับการปฏิรูปการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 บังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2542 มีผลให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา อันเป็นวาระสำคัญแห่งชาติ มีสาระสำคัญทั้งสิ้น 9 หมวด ซึ่งทุกหมวดในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จะมุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน โดยเฉพาะหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา ในการปฏิรูปการเรียนรู้ ที่ถือว่าเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา มีสาระครอบคลุมหลัก สาระ และกระบวนการจัดการศึกษาที่เปิดกว้างให้แนวทาง การมีส่วนร่วมสรรค์สร้างวิสัยทัศน์ใหม่ทางการเรียนการสอนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน สาระเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดตามหมวดนี้ เริ่มตั้งแต่มาตรา 22 ถึงมาตรา 30 มีสาระสำคัญ 8 เรื่องใหญ่ ๆ คือ

หลักการจัดการศึกษา ต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ (มาตรา 22)

สาระการเรียนรู้ เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ตลอดจนประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย การเมือง และการปกครอง ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งเรื่องการจัดการด้านคณิตศาสตร์ ด้านภาษา การประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข การใช้และการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ (มาตรา 23)

กระบวนการเรียนรู้ ต้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจความถนัด และความแตกต่างของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน อำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น ได้ทุกเวลาทุกสถานที่ (มาตรา 24)

บทบาทรัฐในการส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ โดยการส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ (มาตรา 25)

การประเมินผลการเรียนรู้ พิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ สังเกต พฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบควบคู่กันไปตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา และให้นำผลการประเมินดังกล่าวมาใช้ประกอบการพิจารณาในการจัดสรร โอกาสเข้าศึกษาต่อ โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย (มาตรา 26)

การพัฒนาหลักสูตรแต่ละระดับ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลาง และให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรเกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน และสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ (มาตรา 27 และ มาตรา 28)

หลักสูตรต้องมีลักษณะหลากหลายตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยสาระของหลักสูตรทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้มีความสมดุล ทั้งความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และความรับผิดชอบต่อสังคม

หลักสูตรอุดมศึกษา เพิ่มการพัฒนาวิชาการและวิชาชีพขั้นสูง การค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น จัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งหาวิธีการเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน (มาตรา 29)

การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา (มาตรา 30)

จากสาระสำคัญทั้ง 8 เรื่องที่กำหนดไว้ในมาตราต่าง ๆ เป็นทิศทางในการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ชัดเจน แม้ว่าการปฏิรูปการเรียนรู้เป็นงานที่ดูจะยุ่งยากและซับซ้อน แต่ทุกส่วนของสังคมไม่ว่า ฝ่ายนโยบาย พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ผู้เรียน ผู้บริหาร ชุมชน ต้องมีความเข้าใจตรงกันและเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปครั้งนี้ โดยมีเป้าหมายที่จะเห็นคนไทย เป็นทั้งคนดี คนเก่ง และมีความสุข (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, 2543 : 7 – 11)

3.1 การปฏิรูปการศึกษา

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึงการปฏิรูปการศึกษาว่า การศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ตลอดชีวิต การพัฒนาศักยภาพของคนจะต้องนำหน้าการพัฒนาประเทศในมิติอื่น ในประเทศที่พัฒนาแล้วหรือประเทศที่ประสบความสำเร็จ

ในการพัฒนา เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมันนี ญี่ปุ่น เกาหลี ฮองกง สิงคโปร์ เป็นต้น ได้ทุ่มเทการลงทุนในการพัฒนาคนในชาติ ก่อนหน้าที่ประเทศจะเริ่มเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ดังนั้นหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และทุกส่วนของสังคมจะต้องผนึกกำลังร่วมกันที่จะเร่งรัดจัดการศึกษาให้ประชาชนในชาติได้รับการศึกษาสูงขึ้น เพื่อให้การศึกษาเป็นตัวนำการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ โดยการร่วมมือกันปฏิรูปการศึกษา เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการศึกษาดังแต่นโยบาย ปัจจัย ขั้นตอน และผลลัพธ์

ปัจจุบันสังคมโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเพื่อให้ทันกับกระแสโลก โดยเฉพาะด้านการศึกษา เช่น มีการบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ที่ระบุให้รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมสร้างเสริมความรู้ปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง มีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งส่งผลกระทบต่อการศึกษาเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาของชาติอย่างมาก ทั้งด้านการบริหารการจัดการ ครูและบุคลากร การจัดการเรียนการสอน และอื่น ๆ เป็นต้น นอกจากนี้สภาพปัญหาการจัดการศึกษาในปัจจุบัน เช่น ด้านระบบบริหารและการจัดการ ซึ่งรวมศูนย์อำนาจไว้ในส่วนกลาง ขาดความต่อเนื่องนโยบาย ด้านคุณภาพของการจัดการศึกษานักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนค่อนข้างต่ำ ด้านหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้และการวัดผลประเมินผล หลักสูตรยังไม่สามารถสนองความต้องการของผู้เรียนที่หลากหลาย ครูส่วนใหญ่ไม่สามารถจัดการเรียนรู้แบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญการสอนยังเน้นครูเป็นศูนย์กลาง และการประเมินผลยังเน้นที่การทดสอบโดยใช้แบบทดสอบ ด้านครูและบุคลากร ครูบางส่วนยังขาดจิตสำนึกและจิตวิญญาณของความเป็นครู)

จากความจำเป็นดังกล่าวข้างต้น จึงได้มีการปฏิรูปการศึกษาเกิดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

3.1.1 ให้การศึกษาเป็นการศึกษาสำหรับคนทั้งมวล อย่างทั่วถึง ยืดหยุ่น หลากหลายเหมาะสมกับคนทุกกลุ่ม

3.1.2 ให้ทุกส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

3.1.3 ปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ ให้มีกระบวนการเรียนที่ง่าย สนุก และพัฒนาคนได้เต็มตามศักยภาพของความเป็นมนุษย์ สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม การเมืองและสุขภาพไปพร้อมกัน

3.1.4 สร้างระบบส่งเสริมวิชาชีพครู

3.1.5 ปฏิรูประบบบริหารจัดการการศึกษา ให้มีความสมบูรณ์และประสิทธิภาพในการจัดการ และตรวจสอบให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษา

3.1.6 เป็นภารกิจสำคัญและยิ่งใหญ่ของทุกคน ทุกหน่วยงาน ทุกองค์กร ต้องร่วมคิด ร่วมทำ เพราะเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทั้งในเรื่องความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติ จึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วม ความร่วมมือ และภาวะการเป็นผู้นำในการดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง (ประเวศ วะสี , 2547)

4. การวิจัยในชั้นเรียน

4.1 ความหมายของการวิจัยในชั้นเรียน

การวิจัยในชั้นเรียน คือ การวิจัยที่ทำโดยครูผู้สอนในห้องเรียน เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียน และนำผลมาใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน เป็นการวิจัยที่ต้องทำอย่างรวดเร็ว นำผลไปใช้ทันที และสะท้อนข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานต่าง ๆ ของตนเอง ให้ทั้งตนเองและกลุ่มเพื่อนร่วมงานในโรงเรียนได้มีโอกาสในการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในแนวทางที่ได้ปฏิบัติและผลที่เกิดขึ้น เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป (ธีรวุฒิ เอกะกุล, ม.ป.ป. : 1)

งานวิจัยในชั้นเรียน คือ การวิจัยในสิ่งที่ปัญหาของครูในห้องเรียน เมื่อมีปัญหามาครูต้องแก้ไขให้สำเร็จด้วยวิธีการต่าง ๆ ถ้าค้นพบวิธีก็ประกาศว่าแก้ไขสำเร็จ นั่นคือวงจรของการวิจัย สรุปคือ ครูวางแผน ลงมือสอน สังเกตผลการสอนของตนเอง แล้วนำมาพัฒนาผล เพื่อปรับปรุง (สุวิมล ว่องวานิช, 2545 : 47)

การวิจัยในชั้นเรียน คือ กระบวนการที่ครูศึกษาค้นคว้าเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนการสอนที่ตนรับผิดชอบ จุดเน้นของการวิจัยในชั้นเรียนคือการแก้ปัญหาหรือพัฒนากระบวนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ การวิจัยในชั้นเรียนเป็นการศึกษาและวิจัยควบคู่กับการเรียนการสอน เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนการสอนของตนเองและเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น (กรมวิชาการ, 2542 : 7)

สรุป การวิจัยในชั้นเรียน หมายถึง กระบวนการที่จัดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาในชั้นเรียนของนักเรียนอย่างเป็นระบบโดยครูผู้สอน และนำผลมาปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

4.2 ความสำคัญของการวิจัยในชั้นเรียน

การทำวิจัยในชั้นเรียนนั้นจะช่วยให้ครูมีวิถีชีวิตของการทำงานครูอย่างเป็นระบบ เห็นภาพของงานตลอดแนว มีการตัดสินใจที่มีคุณภาพเพราะจะมองเห็นทางเลือกต่าง ๆ ได้กว้างขวาง และลึกซึ้งขึ้น แล้วจะตัดสินใจเลือกทางเลือกต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ ครูมีโอกาสมากขึ้นในการคิดใคร่ครวญเกี่ยวกับเหตุผลของการปฏิบัติงานและครูจะสามารถบอกได้ว่างานการจัดการเรียนการสอนที่ปฏิบัติไปนั้นได้ผลหรือไม่เพราะอะไร นอกจากนี้ครูที่ใช้กระบวนการวิจัยในการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนนี้จะสามารถควบคุม กำกับและพัฒนาการปฏิบัติงานของตนเองได้อย่างดี เพราะการทำงานและผลของการทำงานนั้นล้วนมีความหมายและคุณค่าสำหรับครูในการพัฒนานักเรียน

ผลจากการวิจัยในชั้นเรียนจะช่วยให้ครูได้ตัวบ่งชี้ที่เป็นรูปธรรมของผลสำเร็จในการปฏิบัติงานของครูอันจะนำมาซึ่งความรู้ในงาน (ธีรวุฒิ เอกะกุล, ม.ป.ป. : 3)

การวิจัยในชั้นเรียนเกิดจากแนวคิดพื้นฐาน คือ ครูดำเนินการบูรณาการวิธีการปฏิบัติงานกับการพัฒนาองค์ความรู้เกิดจากการปฏิบัติ โดยมีความสำคัญดังนี้

4.2.1 เป็นการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ ทำให้งานของครูมีลักษณะพลวัต มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวก้าวหน้าเกิดนวัตกรรมที่ทันสมัยนำมาใช้ในการแก้ปัญหากระบวนการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว

4.2.2 เป็นการพัฒนาวิชาชีพครู คือ พัฒนาวิถีชีวิตความเป็นครูไปสู่ความเป็นครูมืออาชีพ เพราะการวิจัยในชั้นเรียนจะช่วยให้ครูเป็นผู้ที่แสวงหาความรู้ และวิธีการใหม่อยู่เสมอ

4.2.3 เป็นการแสดงความก้าวหน้าทางวิชาชีพครู ด้วยการเผยแพร่ความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติเพราะผลจากการวิจัยในชั้นเรียนจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จในการทำงานของครูได้เป็นรูปธรรม

4.2.4 เป็นการส่งเสริม สนับสนุนความก้าวหน้าของการวิจัยทางการศึกษา

4.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัยในชั้นเรียน

การวิจัยในชั้นเรียนมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนให้เกิดผลที่ดีที่สุดด้วยตัวครูเอง โดยการคิดค้นแสวงหาวิธีการหรือนวัตกรรมต่าง ๆ มาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

4.4 ประโยชน์ของการวิจัยในชั้นเรียน

4.4.1 ครูสามารถแก้ปัญหาในชั้นเรียนได้ทันทั่วทั้งและมีประสิทธิภาพ ครูมีความสนใจในการจัดกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น และจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.4.2 ครูสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบ และประสบความสำเร็จในการทำงาน อย่างครูอาชีพ

4.4.3 ครูสามารถเป็นผู้นำในการพัฒนาหลักสูตรได้อย่างเหมาะสมเป็น “ครูในฐานะนักพัฒนา หลักสูตร” โดยมีผลการวิจัยรองรับเป็นครู “ครูในฐานะนักวิจัย”

4.4.4 ครูเป็นผู้จัดการให้ผู้เรียนได้รับการแก้ไขปัญหา และพัฒนาอย่างสมบูรณ์เต็มตามศักยภาพ ทั้งในด้านความรู้ความสามารถ ทักษะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์

จุดเน้นของการวิจัยในชั้นเรียน คือ การแก้ปัญหาหรือพัฒนากระบวนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ การดำเนินการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนและผู้สอนจะต้องมีการบันทึกผลการจัดการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง เพื่อจะได้มีข้อมูลในกระบวนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ดังนั้นการวิจัยในชั้นเรียนเป็นการศึกษาและวิจัย ควบคู่กับการจัดการเรียนการสอน เพื่อแก้ปัญหาและ/หรือพัฒนาการสอนของตนเองให้มีความสอดคล้องกัน (อารีย์ วชิรวารการ, 2545 : 1 – 2)

4.5 รูปแบบของการวิจัยในชั้นเรียน

การวิจัยในชั้นเรียนมีลักษณะเฉพาะที่เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนางานการจัดการเรียนการสอนรูปแบบของการวิจัยในชั้นเรียนนั้นเป็นโปรแกรมการวิจัย (Research Program) แบบการวิจัยและการพัฒนา (Research and Development) โดยเน้นสาระความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการเข้าใจสภาพปัญหาและวิธีการแก้ไข ตลอดจนนวัตกรรมในการพัฒนางานตามสภาพที่เป็นจริงในกระบวนการพัฒนางานนั้น มีขั้นตอนใหญ่ ๆ 4 ขั้นตอน กล่าวคือ

4.5.1 การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาที่ต้องการหรือกำหนดสถานะที่เรียกว่าพัฒนาแล้วให้ชัดเจน

4.5.2 การประเมินสถานะเริ่มต้นเพื่อคุณภาพหรือสถานะในปัจจุบันนี้ว่า มีลักษณะอย่างไร และแตกต่างจากสถานะเป้าหมายที่ต้องการในลักษณะใด

4.5.3 การวางกระบวนการและการดำเนินการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขไปเรื่อย ๆ โดยมีขั้นตอนย่อย คือ

- 1) การพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ในการเปลี่ยนแปลงจากสถานะเริ่มต้นไปสู่สถานะเป้าหมาย
- 2) การประเมินทางเลือกต่าง ๆ เพื่อตัดสินใจเลือกทางที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุดในการพัฒนา
- 3) การดำเนินการพัฒนาตามแผนของทางเลือกที่เลือกไว้
- 4) การติดตามกำกับและประเมินการดำเนินงานเพื่อให้รู้ว่า การพัฒนากำลังเป็นไปในทิศทางและลักษณะที่ต้องการใช้หรือไม่ และเพื่อให้รู้ว่าจะต้องปรับเปลี่ยนอะไรอีกเพื่อให้สู่เป้าหมายที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผลจากขั้นนี้จะทำให้ได้แผนดำเนินการในระยะต่อไปอันเป็นแผนที่ปรับปรุงพัฒนาจากขั้น 3)
- 5) การดำเนินการพัฒนาตามแผนฉบับที่ปรับปรุง
- 6) ติดตามกำกับและประเมินการทำงานตามแผนฉบับปรับปรุง

4.5.4 การประเมินผลรวมสรุปว่า ได้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนามากน้อยเพียงใด

4.6 ขั้นตอนการวิจัยในชั้นเรียน

ขั้นตอนการวิจัยในชั้นเรียนที่น่าเสนอนี้ เป็นกรอบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เสนอโดย Kemmis และ Mc Taggart มีจุดสำคัญ 4 ประการ คือ วางแผน ปฏิบัติ สังเกต และสะท้อนการปฏิบัติ นอกจากนี้อาจจะมีอุปสรรคอื่น ๆ มาเกี่ยวข้องโดยไม่คาดคิด ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ขั้นตอนของการวิจัยในชั้นเรียน มีรายละเอียดดังนี้

4.6.1 ขั้นการวางแผนวิจัย (Plan)

เป็นการวางแผนเพื่อกำหนดปัญหาในชั้นเรียนที่ต้องทำการศึกษาวิจัย โดยเป็น

ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในการเรียนการสอนของผู้วิจัยที่เป็นครูผู้สอน รวมทั้งเป็นการวางแผน กำหนด วัตถุประสงค์การวิจัย ออกแบบวิจัยที่จะใช้ในการวิจัยครั้งนั้น ๆ การสร้างเครื่องมือ คือ การกำหนด แนวทางการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และแนวทางการเขียนรายงานการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยต้อง วางแผนเตรียมการขั้นตอนต่าง ๆ ดังกล่าวให้ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามแผนต่อไป

4.6.2 ขั้นปฏิบัติตามแผน (Action)

เป็นขั้นตอนการลงมือปฏิบัติการวิจัยจริงตามแผนการวิจัยที่ได้กำหนดไว้แล้ว โดยดำเนินการตามกิจกรรมหรือขั้นตอนการวิจัยที่ผู้วิจัยได้เตรียมไว้ รวมทั้งการใช้นวัตกรรมที่ผู้วิจัย ได้พัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการปฏิบัติการวิจัยในชั้นเรียนต่อไป

4.6.3 ขั้นสังเกต (Observation)

เป็นการประเมินผลการกระทำหรือปฏิบัติ เป็นการเก็บบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับผล ที่ได้จากการปฏิบัติงาน มีรายงานหลักฐานที่มาจากพิจารณา การสังเกตอย่างรอบคอบ และ ระมัดระวัง เช่น สิ่งจำเป็นเนื่องจากการปฏิบัตินั้นจะมีข้อจำกัด ข้อขัดข้องของสภาพความเป็น จริง และข้อขัดข้องทั้งหมดเหล่านี้ไม่เคยชัดเจน และไม่มีทางคาดการณ์ล่วงหน้า ข้อมูลที่ได้จากการ สังเกตจะต้องมาจากการเมืองหลายแห่งหลายมุมในทุก ๆ ด้านอย่างครบถ้วน นอกจากนี้ การสังเกตในขั้น นี้หมายรวมถึงการสังเกตกระบวนการปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติ (ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ) สังเกต สถานการณ์และข้อขัดข้องของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแผนการดำเนินงาน

การสังเกตควรพิจารณาเลือกใช้เทคนิคต่าง ๆ ที่เหมาะสมมาช่วยในการรวบรวม ข้อมูล อาทิเช่น การจดบันทึกสะสม (Anecdotal Records) การใช้บันทึกสนาม (Field Nature) การ บันทึก / บรรยายถึงพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (Ecological Behavioral Description) การ วิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) การจดบันทึกอนุทิน หรือจดหมายเหตุรายวัน (Diaries) การ จดบันทึกลงกระดาษแข็งเป็นรายเรื่อง (Item Sampling Cards) การใช้ข้อมูลจากแฟ้มรายการ (Portfolio) การใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) การใช้สัมภาษณ์ (Interviews) การใช้แบบตรวจสอบปฏิสัมพันธ์ และแบบสำรวจรายการ (Interaction Schedules and Checklist) การใช้เครื่องบันทึกเสียง (Tape Recording) การใช้วีดิทัศน์ (Video Recording) การใช้แบบทดสอบ (Test)

4.6.4 ขั้นการสะท้อนการปฏิบัติ (Reflect)

ในขั้นนี้ผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลที่ได้รวบรวมไว้จากเครื่องมือ ต่าง ๆ มาตรวจสอบปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมของ โรงเรียน และระบบการศึกษาที่ประกอบกันอยู่ โดยผ่านการถกอภิปรายปัญหา การประเมินโดยกลุ่ม จะทำให้ได้แนวทางของการพัฒนาขั้นตอนการดำเนินงานและเป็นพื้นฐานข้อมูลที่น่าไปสู่การ ปรับปรุงและการวางแผนการปฏิบัติต่อไป (ธีรยุทธ เอกะกุล, ม.ป.ป. : 5 - 9)

5. แนวคิดเกี่ยวกับการติดตามประเมินผล

5.1 ความหมายของการติดตามประเมินผล

คำว่า การติดตามผลตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “Monitoring” มีความหมายถึง การเฝ้าระวังการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ (และองค์ประกอบของกิจกรรมนั้น ๆ) อย่างต่อเนื่องหรือเป็นช่วงเวลา เพื่อให้เกิดความแน่ใจว่า การใช้ปัจจัยนำเข้า การกำหนดเวลาดำเนินงาน การตั้งเป้าหมายของงาน และการกระทำต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ ได้มีการดำเนินการเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้

วัตถุประสงค์ของการติดตามผลอยู่ที่การเพิ่มประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness) ของงาน โดยการป้อนข้อมูลให้กับฝ่ายบริหารหรือผู้บริหารในระดับต่าง ๆ เพื่อให้มีข้อมูลใช้ในการปรับปรุงแก้ไขแผนการดำเนินการหรือวิธีการทำงาน ดังนั้นการติดตามผลจึงต้องอาศัยระบบข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการ (MIS) และขณะเดียวกันก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการด้วย ส่วนคำว่า การประเมินผล นั้น หมายถึง กระบวนการ หรือวิธีการในการวิเคราะห์ศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงาน ตลอดจนผลกระทบต่าง ๆ ของโครงการเพื่อดูว่า บรรลุจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ การประเมินผลจะมีลักษณะเป็นกระบวนการขององค์การที่มุ่งพัฒนาปรับปรุงกิจกรรม หรือวิธีดำเนินการต่าง ๆ ที่กำลังดำเนินอยู่ หรืออาจจะเป็นเรื่องของการมุ่งให้เกิดการวางแผนที่ดีในอนาคต

ความแตกต่างระหว่างการติดตามผลและการประเมินผลที่เห็นได้ชัด ได้แก่ ความแตกต่างในช่วงระยะเวลาดำเนินการ กล่าวคือ การติดตามผลนั้นจะทำในช่วงระยะที่โครงการกำลังดำเนินอยู่เท่านั้น ส่วนการประเมินผลนั้นอาจทำได้ในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน เช่น ในขณะที่กำลังดำเนินโครงการอยู่ (Ongoing Evaluation) หรือเมื่อสิ้นสุดโครงการนี้ได้สิ้นสุดไปเป็นระยะเวลาหนึ่ง เช่น 2-3 ปี หลังจากโครงการได้สิ้นสุดลง ทั้งนี้เพื่อทิ้งระยะเวลาให้ผลที่ได้จากการพัฒนาหรือกิจกรรมในโครงการบรรลุผลหรือเกิดผลกระทบก่อน วิธีการประเมินผลแบบนี้เรียกว่า Ex Post – Evaluation ถึงแม้ว่าการติดตามผลจะมีความแตกต่างกับการประเมินผลแต่ก็มีความคล้ายคลึงกัน หรือมีลักษณะบางประการร่วมกันกล่าวคือต่างก็เป็นเครื่องมือสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลและการป้อนข้อมูลเพื่อช่วยผู้บริหารในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ (พิรสิทธิ์ คำนวนาศศิลป์, 2543 : 113 –114)

5.2 ความสำคัญและประโยชน์ของการติดตามประเมินผล

ความสำคัญของการติดตามและประเมินผลก็คือ เป็นการป้องกันการสูญเปล่าในการดำเนินงานต่าง ๆ ตามโครงการ และเป็นการกระตุ้นเตือนผู้รับผิดชอบให้เอาใจใส่ต่อการดำเนินงานภายใต้ความรับผิดชอบอย่างจริงจัง อันจะก่อให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ต่อไป

ส่วนประโยชน์ของการติดตามและประเมินผลนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นประโยชน์ในด้านการชี้แนวทางในการปฏิบัติงานตามโครงการและการปรับแผนโครงการพัฒนา ซึ่งประโยชน์จะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ก็ต่อเมื่อผู้บริหารหรือผู้รับผิดชอบโครงการให้ความสำคัญและนำผลที่ได้จาก

การติดตามและประเมินผลมาใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง ทั้งนี้เพราะประโยชน์ของการติดตามและประเมินผลล้วนแต่เป็นเครื่องชี้ช่องทางของความเป็นไปของการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ของโครงการ ดังนี้คือ

5.2.1 ทำให้ทราบสถานภาพและสถานการณ์ในการดำเนินงานตลอดจนเวลาในการดำเนินงานตามโครงการ

5.2.2 ชี้ให้เห็นข้อบกพร่อง ข้อดี ข้อเด่น ตลอดจนปัจจัยที่ทำให้เกิดข้อบกพร่อง หรือเกิดข้อดี ข้อเด่นของโครงการหรือการดำเนินงานที่ผ่านมาเพื่อให้สามารถแก้ไขได้ถูกต้อง หรือนำไปปฏิบัติในโครงการได้ต่อไป

5.2.3 ช่วยประหยัดเวลา งบประมาณ และทรัพยากรในการดำเนินงาน

5.2.4 เป็นการรวบรวมข้อมูล เพื่อนำมาประเมินประสิทธิผลและประสิทธิภาพของงาน อันเป็นการดำเนินการเชิงวิทยาศาสตร์ที่หาข้อโจมตีหรือปฏิเสธได้ยาก

5.2.5 ทำให้ผู้บริหารและผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาต่าง ๆ ปฏิบัติงานได้อย่างรัดกุม ถูกต้องมีเหตุผลมากยิ่งขึ้น อีกทั้งและยังเป็นกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติมีความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ และกระตือรือร้นในการคิดค้นปรับปรุงการทำงานที่อยู่ในความรับผิดชอบ

5.3 ขั้นตอนหรือกระบวนการติดตามประเมินผล

พิธีสิทธิ์ คำนวนศิลป์ (2543) ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการติดตามผลไว้ 7 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 : กำหนดวัตถุประสงค์ของการติดตามผล

ขั้นตอนที่ 2 : กำหนดขอบเขตของการติดตามผล

ขั้นตอนที่ 3 : พิจารณาแหล่งข้อมูลและตัวชี้วัด

ขั้นตอนที่ 4 : การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 5 : การวิเคราะห์และแปลความหมายของข้อมูล

ขั้นตอนที่ 6 : การรายงานและเสนอแนะ

ขั้นตอนที่ 7 : การตัดสินใจ วินิจฉัยสั่งการหรือให้คำแนะนำ

6. การนิเทศและการนิเทศภายในโรงเรียน

6.1 ความหมายและความสำคัญ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมาย นิเทศ หมายถึง ชี้แจง แสดง จำแนก ภาษาอังกฤษ คือ supervision หมายถึง การดูแล การควบคุม การจัดการ การอำนวยความสะดวก การตรวจตรา

การนิเทศการศึกษา หมายถึง ความพยายามอย่างหนึ่งในหลายๆอย่างที่จะช่วยส่งเสริมให้การศึกษา มีคุณภาพทั้งด้านการเรียนและการสอน (ซารี มณีศรี , 2538 : 19)

ธีรวุฒิ ปทุมทรัพย์ และคณะ (อ้างโดย ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, 2536 : 4) นิยาม การนิเทศ ว่า หมายถึง กระบวนการที่อาศัยความร่วมมือของบุคคลในโรงเรียน ภายใต้การนำ ของผู้บริหารโรงเรียน เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน จนบุคลากรทุกฝ่ายสามารถนำตนเองใน การปฏิบัติงานได้ และก่อให้เกิดผลขั้นสุดท้ายคือ การศึกษาของเด็กก้าวหน้าไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการจัดการบริหารการศึกษาเพื่อชี้แนะ ให้ความช่วยเหลือ และร่วมมือกับครูและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู และเพิ่มคุณภาพของบทเรียนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2544 : 223)

การนิเทศภายในโรงเรียน (In - School Supervision) หมายถึง การปฏิบัติงาน ร่วมกันระหว่างผู้บริหารกับครูในโรงเรียน ในการที่จะปรับปรุงแก้ไข พัฒนาการทำงานของครูให้มี ประสิทธิภาพ และส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียน และเมื่อมีการนิเทศภายในโรงเรียนแล้ว จะต้อง บรรลุผลดังต่อไปนี้

6.1.1 พัฒนาคณะ เป็นการให้คำแนะนำช่วยเหลือ เมื่อนิเทศแล้วบุคลากรภายในโรงเรียน ได้รับความรู้ และมีความสามารถในการปฏิบัติงาน

6.1.2 พัฒนางาน เป็นการสร้างสรรค์วิธีการทำงานของบุคลากรในโรงเรียนให้มี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

6.1.3 ประชาสัมพันธ์ เป็นการร่วมมือ สร้างความเข้าใจในการทำงานร่วมกัน

6.1.4 สร้างขวัญและกำลังใจ เป็นการสร้างความมั่นใจ ความสบายใจ และมีกำลังใจ ในการทำงาน

6.2 ความมุ่งหมายของการนิเทศภายใน

บิกค์และจัสมัน (Bigg and Justman อ้างถึงใน ชารี มณีศรี, 2538 : 25 - 26) สรุป ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา ไว้ 4 ข้อ ดังนี้

6.2.1 การส่งเสริมความก้าวหน้าทางอาชีพ : การประชุม การอบรม การเยี่ยมชม ศูนย์ทดลองต่าง ๆ การให้ครูพบปะสังสรรค์ทางวิชาการ ทดลองหลักสูตร หนังสือเรียน วิธีสอน

6.2.2 ส่งเสริมความเจริญของงานของครู : ส่งเสริมให้ครูมีโอกาสหาความรู้เพิ่มเติม เสมอ ส่งเสริมให้ครูทดลองกิจกรรมที่ครูสนใจ เปิดโอกาสให้ครูเป็นสมาชิกสมาคมต่าง ๆ ทาง อาชีพ ส่งเสริมให้ครูมีความสามารถพิเศษในทางใดทางหนึ่ง ส่งเสริมให้ครูใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

6.2.3 ปรับปรุงการสอนของครู จัดงานและมอบหมายงานที่ถูกต้องและตรงกับความสามารถ ของครู ให้มีโอกาสดำเนินการการสอน จัดให้มีการสาธิตการสอนแก่ครู ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยน ครูและการสังเกตการณ์สอนระหว่างโรงเรียนต่างๆ

6.2.4 ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและประชาคม สนับสนุนให้ครูร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของประชาคม ให้มีสมาคมครูผู้ปกครองเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาต่างๆทางการศึกษา และส่งเสริมให้ประชาชนสนใจในกิจกรรมต่างๆของโรงเรียน โดยให้ครูมีบทบาทในการเป็นผู้นำในชุมชน

6.3 ลักษณะของการนิเทศ

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 : 223) สรุปว่าการนิเทศมีลักษณะดังนี้

6.3.1 เป็นระบบย่อยระบบหนึ่งของระบบการศึกษา

6.3.2 เป็นกระบวนการปรับปรุงการเรียนการสอน

6.3.3 เป็นการให้ความช่วยเหลือแก่ครู บุคลากรทางการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา

6.3.4 เป้าหมายที่ต้องการคือคุณภาพของผู้เรียน

6.4 ประเภทของการนิเทศการศึกษา

จำแนกตามวิธีปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ (ชารี มณีศรี , 2538 : 47 - 49) ดังนี้

6.4.1 การนิเทศเพื่อการแก้ไข (correction) ข้อผิดพลาดบกพร่องที่พบ จะต้องช่วยกันแก้ไข ข้อบกพร่องบางอย่างเล็กน้อย อาจปล่อยผ่านไปได้ บางอย่างต้องบันทึกเอาไว้เพื่อหาทางแก้ไข

6.4.2 การนิเทศเพื่อการป้องกัน (prevention) งานการศึกษาที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก บางครั้งปัญหาเกิดจากสภาพแวดล้อม บางครั้งเกิดจากตัวคน เช่น เกิดจากครูเอง การนิเทศอาจทำเพื่อ

- 1) ช่วยให้ครูยกระดับความเชื่อมั่นของตนเองไว้
- 2) ช่วยให้ครูกล้าต่อสู้กับอุปสรรค
- 3) ช่วยให้ครูกระตือรือร้นในการทำภาระงานของตน

6.4.3 การนิเทศเพื่อก่อ (construction) หากพบข้อบกพร่องผิดพลาด ต้องหาทางแก้ไข อันเป็นการ มุ่งสู่จุดที่จะเจริญเติบโตได้ นอกจากนี้ควรมีการดูแลให้ในเรื่องต่อไปนี้

- 1) ให้ครูได้ใช้ระเบียบการสอนที่ดีเป็นประจำ
- 2) เร้าให้ครูทำงานอย่างกระฉับกระเฉง
- 3) ชี้แนะช่องทางการพัฒนาตน

6.4.4 การนิเทศเพื่อการสร้างสรรค์ (creation) เป็นการนำความรู้สติปัญญาให้เป็นประโยชน์ ผู้นิเทศอาจเป็นผู้นำ ชี้ช่องทางให้ครูเห็นทางในการสร้างสรรค์ ซึ่งทำให้พึ่งพาผู้อื่นน้อยลง

6.5 รูปแบบการนิเทศ

ชารี มณีศรี (2538 : 49 - 50) แบ่งรูปแบบการนิเทศเป็น 2 อย่าง

6.5.1 การนิเทศจากภายนอก คือ การจัดการของศึกษานิเทศก์ หรือบุคคลภายนอก ต่อโรงเรียนเพื่อให้เกิดความร่วมมือหรือประสานงานกันของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในการพัฒนา หรือปรับปรุงคุณภาพการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

6.5.2 การนิเทศภายใน คือ การจัดการของบุคคลในโรงเรียนเพื่อให้เกิดความร่วมมือหรือประสานงานกันของบุคลากรในโรงเรียน

6.6 ขอบข่ายของการนิเทศ

เบน เอ็ม แฮร์ริส (Harris อ้างถึงใน ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, 2536 : 9) ได้กำหนดขอบข่ายการนิเทศภายในโรงเรียน ดังนี้

- 6.6.1 งานเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร
- 6.6.2 จัดระบบการสอน
- 6.6.3 คัดเลือกบุคลากรผู้สอนให้เหมาะสมกับความถนัด และ บุคลิกภาพ
- 6.6.4 จัดสิ่งอำนวยความสะดวก ออกแบบ และจัดเตรียมอุปกรณ์ทางการศึกษา ให้ความสะดวกแก่ผู้สอน
- 6.6.5 จัดวัสดุอุปกรณ์ และนำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 6.6.6 จัดอบรมบุคลากร จัดกิจกรรมส่งเสริมสมรรถภาพของบุคลากรให้มีความก้าวหน้าทางวิชาการ
- 6.6.7 จัดปฐมนิเทศบุคลากรใหม่ให้เข้าใจงาน และการปฏิบัติงาน
- 6.6.8 จัดบริการด้านอื่นๆ เพื่อสร้างบรรยากาศร่วมกันในทางที่ดี
- 6.6.9 สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน แจ้งข่าวคราวความเคลื่อนไหวทางการศึกษาให้ประชาชนทราบ และใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา
- 6.6.10 มีการวางแผนและจัดระเบียบการประเมินผล และติดตามวิจัยที่เป็นประโยชน์

6.7 ผู้นิเทศภายในสถานศึกษา

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544 : 228) ให้ความเห็นว่าผู้นิเทศภายในสถานศึกษาควรเป็นบุคคลต่อไปนี้

- 6.7.1 ผู้บริหารสถานศึกษา
- 6.7.2 ผู้ช่วยผู้บริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะฝ่ายวิชาการ
- 6.7.3 หัวหน้าแผนก หัวหน้างาน หัวหน้าโครงการ
- 6.7.4 ครูอาจารย์ที่ทำหน้าที่สอน
- 6.7.5 ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง

6.8 บทบาทของบุคลากรการนิเทศภายในโรงเรียน

แนวโน้มการนิเทศภายในโรงเรียนยุคปฏิรูปการศึกษาอาจกล่าวได้ว่า บุคลากรการนิเทศจะมีบทบาทและภารกิจสำคัญ สรุปได้ดังต่อไปนี้

6.8.1 บทบาทในการส่งเสริม และจัดให้มีการนิเทศภายในโรงเรียน เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง สามารถดำเนินงานตามนโยบายได้ถูกต้อง ทำหน้าที่โรงเรียนได้อย่างสมบูรณ์

6.8.2 บทบาทในการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อพัฒนาศักยภาพครู โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ส่งเสริมให้มีการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับครูในโรงเรียน

6.8.3 บทบาทในการจัดประชุมอบรม มีการจัดประชุมอบรมรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประชุมปฏิบัติการ การจัดสัมมนา การอภิปรายกลุ่ม เป็นต้น นอกจากการประชุมอบรมในโรงเรียนแล้ว ต้องส่งเสริมให้ครูมีโอกาสเข้ารับการอบรมในการพัฒนาวิชาชีพ นำทักษะความรู้มาปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6.8.4 บทบาทในการติดตามประเมินผล จะช่วยให้ครูพัฒนาศักยภาพได้ดีขึ้น การประเมินเพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขให้เกิดการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์

6.8.5 บทบาทในการใช้กลุ่มโรงเรียน สมาคมวิชาชีพ หรือเครือข่ายเป็นแนวทางเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกในโรงเรียน/สถานศึกษา โดยใช้กลุ่ม หรือเครือข่ายช่วยเหลือด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดประชุมทางวิชาการ ฯลฯ

6.8.6 บทบาทในการสร้างครูต้นแบบ (Master Teacher) จากหลายสาขาวิชา ซึ่งจะก่อให้เกิดผลในการพัฒนา และเป็นแบบอย่างแก่ครูอาจารย์ทั่วไปได้